

Emergències literàries de sant Narcís en els segles XIX i XX

Narcís-Jordi Aragó

Sant Narcís i les mosques en unes rajoles dissenyades per Rafael Masó per a la fàbrica La Gabarra de la Bisbal.

La figura del bisbe i màrtir sant Narcís, envoltada de tanta obscuritat i aureolada amb tantes llegendes, ha cridat reiteradament l'atenció dels historiadors i dels folkloristes, però té una importància relativa com a font d'inspiració literària en novel·les, drames, poesies o proses poètiques. Durant els segles XIX i XX, les emergències literàries del sant es poden agrupar així: evocacions de la seva vida i de la seva mort; al·lusions al seu patrocini durant els diferents setges de la ciutat de Girona; textos provocats pel tracte dispensat al seu cos durant la Guerra Civil; referències a la celebració de la seva festa i pregàries o invocacions directes al sant, completades amb els diversos Goigs escrits en honor seu.

Vida, mort i invenció del sant

La història —o la llegenda— de la vida i la mort de sant Narcís crida poc l'atenció dels literats dels segles XIX i XX.

L'any 1848 s'edita a Girona *El mártir a traición y protector de su patria, San Narciso*, d'un anònim «devoto del santo natural y vecino de Gerona». L'obra, qualificada de «comèdia tràgica», s'havia estrenat l'any 1800 en el Teatre Principal de la ciutat. S'hi relaten, en tres actes, els fets ocorreguts durant la suposada estada del sant a Girona, que culminen amb el seu martiri. En l'apoteosi final, els àngels el coronen i entonen aquestes estrofes: «Sí, serás gloriosa, / oh Gerona amada, / pues en tu Narciso / las glorias afianzas. / Gloriosa Gerona / que a Narciso guardes, / pues protector siempre / será él de su patria».(1)

Al voltant del 1880, un poeta gironí de la Renaixença, Pere Prats i Bosch, escriu un llarg poema titulat *El mártir de Gerona* i evoca en termes èpics la vida i la mort del sant: «En horrible hecatombe, ¡suerte avara! / sucumbe san Nar-

A LA LLARGA LLISTA DE GOIGS TRADICIONALS I POPULARS dedicats a sant Narcís durant els segles XVII i XVIII cal afegir-hi els apareguts en el decurs dels segles XIX i XX:

- 1885 – FRANQUET, Josep, a *Certamen de la Asociación Literaria*, Girona, 1885.
- 1886 – PALOL, Pere de, a *Poesías*, Impremta Puigblanquer, Girona, 1886.
- T. DEL O., a *Revista de Gerona*, vol. X, 1886.
- PARASSOLS I PI, Pau, a *Certamen de la Asociación Literaria*, Girona, 1886.
- 1902 – FRANQUET, Josep, a *Vida e historia de san Narciso*, de Josep Mercader, Ariel, Girona, 1954 (són els que es canten actualment).
- 1935 – OLIVER, Rafael (i altres). Actualització dels més coneguts, anteriors al s. XVII, adaptats a l'ermita del Mas Jordà, a Jorba (l'Anoia). Reeditats amb variacions en edicions successives. *Sant Arcís del Mas Jordà*, d'Ignasi M. Colomer, Igualada, 1976.
- 1950 – THARRATS, Josep, a Mercader, *op. cit.* (Per a la Germandat de Sant Narcís de Barcelona).
- 1960 – VIVES I SABATÉ, Ricard (Actualització d'un text vuitcentista). Editats per la parròquia de Sant Feliu de Barcelona i reeditats el 1975 amb motiu d'una exposició de goigs a la Casa de Cultura de Girona.
- 1989 – BALAGUER I MESTRES, Enric. Impremta Altés (Col·lecció Torrell de Reus), Barcelona.
- 1994 – BARTINA, Sebastià. Arts Gràfiques Palahí, Girona, 1994.

Hi ha també unes *Coblas dels combats que han tingut a Girona tenint per advocat el gloriós sant Narcís*, editades a començament del segle XIX. *La Renaixença a Girona*, de Pep Vila, Diputació de Girona, 1986.

Existeix també un *Prefacio alusivo* anònim, editat en forma de Goigs per Impremta Manuel Llach, Girona, s/d, relatiu als setges de 1285, 1656, 1684 i 1808. *Santos mártires gerundenses*, de Joaquim Pla Cargol, Dalmau Carles Pla, Girona, 1955.

La cançó popular *Les mosques de sant Narcís*, relativa al setge de 1684, va ser enriquida amb noves estrofes sobre els setges de 1808-1809. Ignasi Colomer a *Estela*, Calella de la Costa, 29 d'octubre de 1983.

ciso al pie del ara. / Tres mortales heridas han abierto / carrera triunfal a su alma pura, / sin que logren borrar del rostro yerto / la majestad, la paz y la dulzura».(2)

L'any 1919, Llorenç Riber dedica a sant Narcís un capítol de la seva obra *Els sants de Catalunya*. Tot resseguint el famós sermó atribuït a l'abat Oliba, va glossant la vida del sant fins arribar al martiri i al moment de la invenció del seu cos: «Quan les seves despulles foren excavades, tenien la gerdor d'un ramell d'abril. [...] Entorn d'aquest fet, la història severa calla, amb un dit sobre la boca. Però la llegenda hi fila sa teranyina, estofa tènue, vent teixit...».(3)

Els setges de 1285 i 1684

Llorenç Riber esmenta també, molt de passada, la llegenda de les mosques eixides del sepulcre del sant contra l'exèrcit de Felip l'Ardit de França, l'any 1285. Enric Claudi Girbal, el 1867, publica una oda *A Girona* i hi al·ludeix de manera retòrica: «Sobre ella el francès cau, com la lla-gosta / cau en los camps, sembrant la destrucció; / mes si l'estrage porten a Girona, / en ella han de trobar també la mort. / I així fou: que si aquí sa planta impura / posà après de dos mesos i alguns jorns, / fou per ell, més que teatre de victòria, / sepulcre de derrota vergonyós».(4)

L'any 1884, la *Revista de Gerona* celebra el segon centenari del setge de Girona de 1684 per les tropes del rei Lluís XIV de França, i inclou en el número commemoratiu dos relats poètics de la protecció del sant com a causa de la victòria dels gironins.

Diu Dolors Moncerdà, en el poema *Lo vint-i-quatre de maig*: «Ja són als murs de Girona / ai, malaurada ciutat! / Bellefonds és un valent, / llurs soldats astuts i braus... / Sant Narcís, vulla ajudar-te / que la feina bé s'ho val!». I conclou: «Brillant ha estat la jornada: / Sant Narcís, Déu vos ho pac!». (5) Josep Franquet glossa el mateix episodi en els versos titulats *La fossa del francès*: «Visca la Pàtria, lo poble crida; / la francesalla ja n'és fugida, / patent miracle de sant Narcís; / branden campanes en so de festa, / tot pregonant-ne l'heroica gesta / per l'encontrada d'aquest país».(6)

L'any 1918, Alexandre Plana reprèn la memòria del setge de 1285 en aquests versos del *Plany romàntic a la Girona vella*: «[La fe] et sostenia en dies de fam i malvestats / quan els rius avivava la força dels aiguats / i en temps de guerra l'ànima cegava amb el felíç / miracle de les mosques del màgic sant Narcís».(7)

R. MASÓ.

Sant Narcís en un gravat
de Rafael Masó.

Els setges de 1808 i 1809

Les primeres composicions poètiques sobre la protecció dispensada per sant Narcís als gironins durant els setges napoleònics de 1808 i 1809 són coetànies als fets esdevinguts.

El 13 de setembre de 1809, el *Diario de Gerona* publica un *Canto* signat per Aneryda: «Defensa tan heroica, tan gloriosa / que tal vez por brillante es la más rara, / se toca que en su esfera es prodigiosa, / que una invisible mano nos ampara. / Un santo general, que en los altares / humildes veneramos, / nos colma de laureles singulares; / nos conduce a vencer, lo confesamos. / Él es nuestra confianza, y con fe digo / que ha de ser el terror del enemigo, / de quien estoy bien cierto / que lo burlara vivo y teme muerto; / y a su pesar conozca, le es preciso, / el secreto poder de san Narciso». (8) L'al·lusió al «santo general» deriva del nomenament de sant Narcís com a Generalíssim acordat per l'Ajuntament de Girona el dia 1 de juliol de 1808.

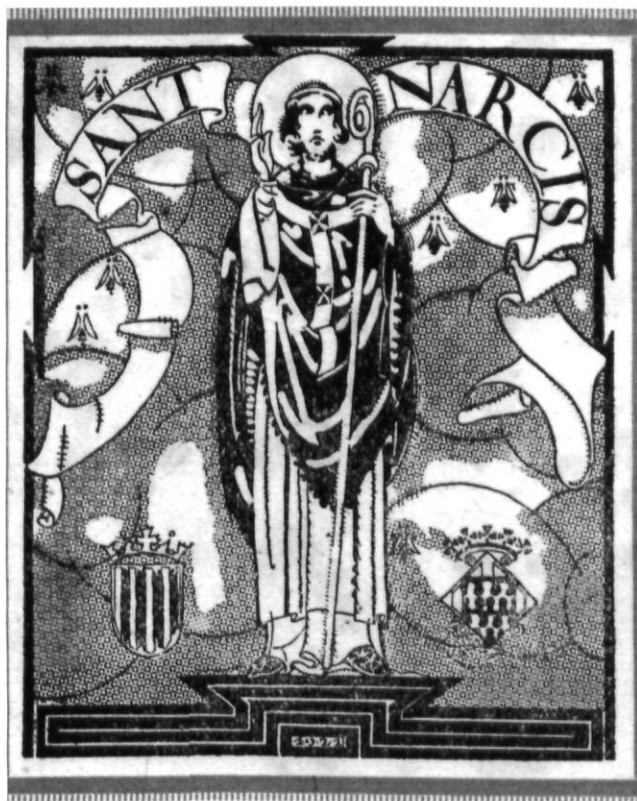
El 14 de novembre de 1809, setze dies abans de la capitulació de la ciutat, encara el diari local publica un *Sueño poético* anònim de dotze estrofes en el qual, preguntada sobre els ajuts extraordinaris que rep en aquells moments extrems, Girona respon: «Soy fiel a mi Fer-

nando, Dios lo quiso; / siempre tuve el apoyo en mi Narciso. / Éste me da la mano, éste me estima. / Álvaro es el alma que me anima». (9)

Durant tot el segle XIX continua fent-se present sant Narcís en els versos ditiràmbics dedicats a les gestes gironines. L'any 1866, Enric Claudi Girbal publica *Los braus de l'any 1808* amb una estrofa final que comença així: «Glòria a l'Espanya, glòria a Girona, / i també glòria pel seu Patró!». (10) L'any 1873, Joan B. Ferrer, en el romanç *Lo siti de Girona*, evoca l'atorgament al sant del títol de Generalíssim i la processó que es va fer sota les bombes el dia de la seva festa de 1809: «D'un bisbe que la beneïa / segles abans / la llei de Déu predicant-los, / n'hi ha el cos sant; / la fe, en ses greus frisançes, / l'ha decorat / amb la mangala i l'espasa / de general. [...] Per sant Narcís, que de segles / son patró n'és, / processó en feren solemne / com mai se'n feu / que fou per desgrujar-lo / tribut cruent, / puix sempre hi caigué com pluja / lo bombardeig». (11)

L'any 1884, en fi, apareix a les pàgines del *Diario de Gerona* una *Oda* de Joan Alemany on es pot llegir: «Ánimo, pues, Gerona, / ya te teme la turba francmasona.

Sant Narcís dels germans Busquets (1921).

/ Gracias al buen gobierno / que te ha dado Narciso desde el cielo, / tu nombre será eterno».(12)

A mitjan segle XX el tema es revifa en ocasió del 150è aniversari dels setges. En el poema *Immortal*, Salvador Sunyer posa el nom del sant en boca dels gironins de 1809. Així s'exclama el cor de les Heroïnes de santa Bàrbara: «Feu nostra fe ben robusta, / invicte bisbe Narcís / i obriu-nos el Paradís / ara que la mort ens tusta». Així canta el cor dels combatents: «No et pots morir, Ciutat; / pels aires hi fulgura / l'espasa sempre pura / del teu cabdill Narcís [...] pels aires hi fulgura / el bàcul de pastura / del màrtir sant Narcís».(13)

En altres gèneres literaris també es fa referència, encara que molt passatgera, al sant patró i protector. A la novel·la *Gerona*, de Benito Pérez Galdós, el doctor Pau Nomdedeu diu: «Confío en que, si algún día Dios y san Narciso resuelven poner fin a las desgracias de esta ciudad...».(14) Aquest «episodio nacional» està datat el 1874. L'any 1879, en el drama *El sitio de Gerona*, de José O. Molgosa, un personatge diu a l'altre, abans d'anar al combat: «Primero entraré a rezar dos Padrenuestros a san Narciso».(15)

Disseny
dels germans
Busquets.

La profanació de 1936

Els dolorosos episodis ocorreguts el 21 d'agost de 1936, en els inicis de la Guerra Civil, amb l'aixecament d'una acta notarial sobre l'estat del cos del sant i la posterior desaparició de les seves despulles, es converteixen en matèria literària en una pàgina d'*Els xiprers creuen en Déu*, de Josep M. Gironella: «La seva intenció [d'en Teu] havia estat simplement de comprovar una cosa que el neguitejava d'ençà que era petit: la història de la incorruptibilitat de sant Narcís, que era el patró de la ciutat i que servaven en una urna de cristall en aquella església, darrere de l'altar que duia el nom del sant. [...] Volia saber la veritat. Perquè estava segur que tot el cos era de fusta. [...] L'urna estava empotrada, però se'n van sortir. "A casa meva, a casa meva!". En Teu vivia a tocar, a l'inici del carrer de la Barca. Van pujar a casa seva i van abandonar-hi la relíquia».(16)

El plany literari més profund per la pèrdua del cos de sant Narcís l'entona l'any 1940 Valeriano Simon a les pàgines del diari *El Pirineo*. L'article es titula *Salmódia de la vieja ciudad* i és una mostra eloqüent del llenguatge de l'època.(17) També a la revista *Vida Catòlica*, l'any 1943, s'hi publica una oda sense signatura, titulada *Flor de Narciso*, que conté aquesta estrofa final: «Muerto vivías en cada siglo... / ¡Sólo nosotros no te quisimos! / Si hemos perdido tu cuerpo sacro, / ¡queda tu espíritu!».(18)

La resta de textos de l'època –de Josep Cartaña i Tomàs Noguer, el 1939, i de Josep Mercader, el 1954– són merament reivindicatius i no tenen cap pretensió literària. Curiosament, en un article de 1949, Llàmbert Font apel·la a les declaracions d'un testimoni presencial dels fets de 1936 per assegurar que els seus protagonistes, en el moment d'obrir el sepulcre del sant, van témer per un moment que es repetís el miracle de les mosques.(19)

La festa de cada any

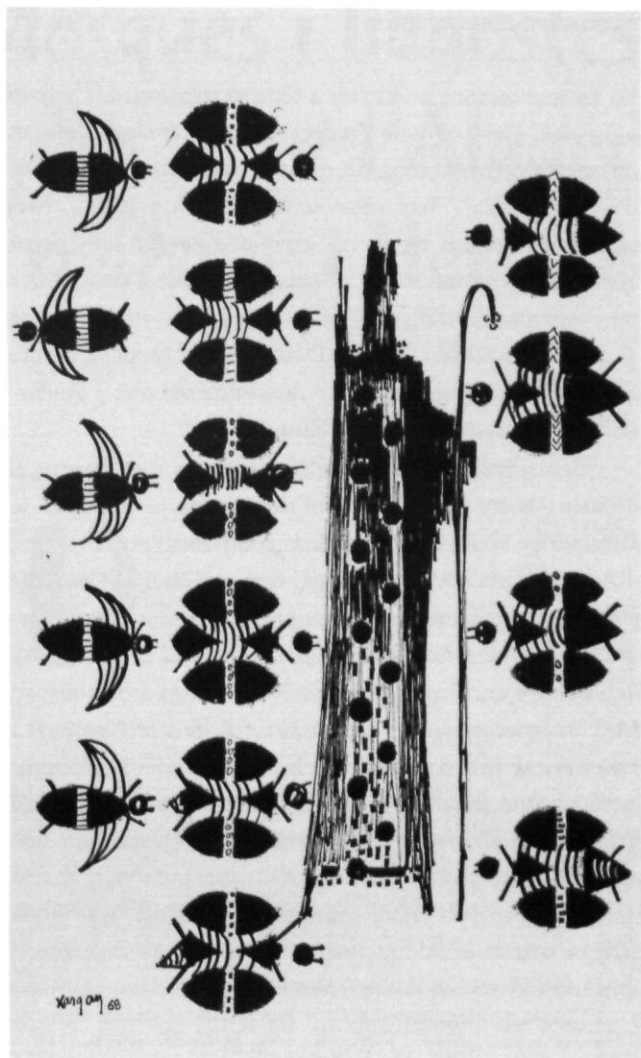
La festa de sant Narcís, que se celebra cada any el 29 d'octubre, també ha estat objecte de glosses literàries.

A l'Arxiu Històric Municipal de Girona es guarda el cartell d'una companyia de còmics que va visitar la ciutat l'any 1807 i va representar, el 28 d'octubre, una funció de música, pintura i poesia entorn de «los inmensos y memorables prodigios del protector y glorioso mártir san Narciso». En el cartell hi figuren aquests versos

Imatge de Sant Narcís amb bigoti i perilla de general, destruïda el 1936.

Sant Narcís i les mosques, d'Emilia Xargay (1968).

acròstics: «Generosa ciudad, hoy muy gustosos / Esta función rendidos te ofrecemos; / Rememorad benignos y piadosos / Olocaustos tan justos que os debemos; / No a nosotros la gloria es proferida; / A vuestro santo Mártir es debida».(20)

La novena que precedia la festa del sant donava peu a peces d'oratória sagrada que, en el cas del canonge Anselmo Herranz, van ser editades almenys dues vegades.(21) El seu valor literari és nul. Són, en canvi, notables algunes cròniques de la missa solemne que cada any se celebra, el 29 d'octubre, a l'església de Sant Feliu. Les d'abans de la Guerra Civil van ser evocades nostàlgicament per Valeriano Simon en l'article esmentat més amunt. De la de 1980, Just M. Casero en va fer una viva descripció periodística reproduïda en el llibre

Quiosc.(22) L'autor d'aquest treball no es va poder estar d'incloure una visió personal de l'acte a *Girona, ara i sempre*.(23) Valeriano Simon, en el poema *San Narciso*, de 1946, fa una lectura idíl·lica d'aquell ritual: «Vamos los dos, lentamente / a buscar un estribillo, / que viene el santo y nos llama. / Qué celestial bienvenido / con su casulla dorada / y el báculo y el anillo / y un arcángel que le guía / y la flor de su martirio!».(24) Narcís Comadira, en canvi, en el poema *Martiri de sant Narcís*, de 1985, ofereix una visió punyent de la visita anual dels gironins al seu patró: «Van cap a Sant Feliu, pujada amunt, / feixucs dels anys passats i el treball dòcil. / Una ciutat provinciana / amb cambres conjugals / on la sang del martiri és esperma i diners, / on el tedi incorrupte és la daga...».(25)

Invocacions al sant patró

Hi ha invocacions poètiques a Girona relacionades amb el seu patró. Destaca la de Frederic Soler, *Pitarra*: «Si en tens de màrtirs! Si en tens de gestes / que jorns de ditxa, d'honor i festa / han sigut sempre per ton país! / Més glòries serves que els monts ginesta; / també més penes que el bosc arestes. / I, volent màrtir que t'ennoblís, / tens sant Narcís».(26) També Narcís Masó, en el *Romanç de la ciutat de Girona*, li diu: «Déu ens doni força als braços / quan arribi aquell instant / que vindrem tots a ajudar-te, / tots els teus fills i el teu Sant».(27)

Hi ha, sobretot, invocacions adreçades directament al patró, com les últimes estrofes del poema ja esmentat de Pere Prats o els darrers versos de la composició *A Sant Narcís*, d'Antoni Viver, de 1898: «Braç fort que atura –l'assot de pesta, / iris que amaina– lo temporal, / bé em plau mirar-vos –en jorn de festa / carrers i places– passant triomfal».(28)

Les invocacions del segle XX tenen un altre to. Joan M. Feixas demana per a Girona la tutela de sant Narcís: «La seva fe serveu com una rosa pura / i haurà més resplendor la llàntia que fulgura / i estotja immortalment clarors del Paradís».(29) També Josep Tharrats dedica al sant un dels

seus innombrables sonets: «I tu, Narcís, des del beat sojorn / de la Girona augusta i somnolenta, / veus ascendir com una flama, lenta, / la flor del Paradís, en alt retorn».(30)

Aquestes invocacions troben el seu contrapunt en d'altres més disteses i festives, com la *Invocació a san Narciso entre mármoles*, de Josep M. Solà i Camps, de 1953, al·lusiva als marbres de colors que revesteixen la capella del sant: «Que tu señorío nos guarde. Que tu mármol nos guarde del exceso de piedra».(31) Més festius i irònics són encara els rodolins que Ramon Riera i Monegal publica a les pàgines de la seva *Auca Comercial* de Fires. La de 1958 passa revista a l'actualitat ciutadana amb una atenció especial a la polèmica portada d'aigües del Ter cap a Barcelona: «I [feu] que ens deixin aquí / el que Déu ens va donar / i que Vós vau beneir / amb la vostra santa mà. / Que no siguin més tossuts / volent-se passar de vius, / perquè si ells van eixuts / també tenim secs els rius. / I que ens tractin com germans / i afluixin un xic les rosques, / perquè, si ells tenen Sants, / nosaltres, sants i les mosques!».(32)

Narcís-Jordi Aragó és periodista.

L'autor vol agrair la col·laboració d'Anna Sánchez en la recerca bibliogràfica prèvia a la redacció de l'article.

NOTES

- (1) *El mártir a traición y protector de su patria, san Narciso*, Imprenta y librería de P. Torres, Gerona, 1848; BATLLE Y PRATS, Luis, «Comedia trágica en honor de san Narciso», a *Vida católica*, núm. 34, Girona, octubre 1944.
- (2) BATLLE Y GARGALLO, Concepción, «El poeta gerundense Pedro Prats y Bosch», a *Anales del IEG*, col. XXIII, Girona, 1976-77.
- (3) RIBER, Llorenç, *Els sants de Catalunya*, vol. I, Editorial Catalana, Barcelona, 1919.
- (4) GIRBAL, Enric Claudi, *A la immortal Gerona*, Imprenta de Gerardo Cumané y Fabrellas, Girona, 1867.
- (5) MONCERDÀ DE MACIÀ, Dolores, a *Revista de Gerona*, tom VIII, Girona, 1884.
- (6) FRANQUET Y SERRA, Josep, a *Revista de Gerona*, íd. íd.
- (7) PLANA, Alexandre, *Contrabedecker*, Publicacions de La Revista, Barcelona, 1918.
- (8) ANERYDA, «Canto en honor de la ciudad de Gerona», a *Diario de Gerona*, Suplemento, Gerona, 13 septiembre 1809; GRAHIT Y PAPELL, Emilio, *Reseña histórica de los Sitios de Gerona de 1808 y 1809*, Imprenta de Paciano Torres, Girona, 1894.
- (9) «Sueño poético», a *Diario de Gerona*, 24 noviembre 1809, Grahit y Papell, op. cit.
- (10) GIRBAL, Enric Claudi, *Lo trovador de l'Onyar*, Impremta d'Anton de Torres, la Bisbal, 1866.
- (11) FERRER, Joan B. «Lo siti de Girona», a *Certamen de la Asociación Literaria de 1873*, Impremta de Pacia Torres, Girona, 1874.
- (12) ALEMANY, Joan (J.A.), a *Diario de Gerona*, 14 juny 1889; Pla y Cargol, Joaquín, *Gerona popular*, Dalmau Carles, Pla, Girona, 1955.
- (13) SUNYER, Salvador, a *Gerona, Ferias y Fiestas de san Narciso*, Publicidad Garbí, Girona, 1959.
- (14) PÉREZ GALDOS, Benito, *Gerona*, Tipografía de la vda. e hijo de Tello, Madrid, 1902.
- (15) MOLGOSA VALLS, José O. *El sitio de Gerona*, Librería de Eudaldo Puig, Barcelona, 1879.
- (16) GIRONELLA, Josep M. *Els xiprers creuen en Déu*, llibreria Editorial Argos, Barcelona, 1967.
- (17) SIMON, Valeriano, a *El Pirineo*, suplement extraordinari de Fires, Girona, 1940.
- (18) «Flor de Narciso», a *Vida Católica*, núm. 22, Girona, octubre de 1943.
- (19) CARTANÀ, José, NOGUER, Tomás, *En desagravio*, Masó imp., Gerona, 1939; MERCADER, José, *Vida e historia de san Narciso*, Ariel, Gerona, 1954; (FONT, Lamberto, «Las moscas de San Narciso y raigambre de su creencia en el alma popular», a *Los Sitios de Gerona*, suplement extraordinari de Fires, Girona, 1949.
- (20) VILA, Pep. *La Renaixença a Girona*, Diputació de Girona, 1986.
- (21) HERRANZ, Anselmo. *Novena*. Imprenta Franquet, Gerona, 1912 i 1913.
- (22) CASERO, Just M. *Quiòsc*, Diputació de Girona i Punt Diari, Girona, 1981.
- (23) ARAGO, Narcís-Jordi, *Girona, ara i sempre*, Diputació de Girona, 1982.
- (24) SIMON, Valeriano, «San Narciso», a *Los Sitios de Gerona*, suplement extraordinari de Fires, 29 octubre 1946.
- (25) COMADIRA, Narcís, *Enigma*, Ed. Península, Ed. 62, Barcelona, 1985.
- (26) SOLER, Frederic (Pitarra). Transcrit en el *Programa Oficial de Ferias y Fiestas de San Narciso*, Girona, 1952.
- (27) MASO, Narcís. *Cançons juvenques*, Imp. Masó, Girona, 1919.
- (28) VIVER I PUIG, Antonino. «A Sant Narcís, patró de Girona», a *Certamen de la Asociación Literaria* de 1898, Imp. de Paciano Torres, Girona, 1899.
- (29) FEIXAS, Joan M. «A Sant Narcís», a *L'Abella d'Or a Girona*, Impremta Altés, Barcelona, 1930.
- (30) THARRATS, Josep, *Laus Catalonia*, Parsifal Edicions, Barcelona, 1989.
- (31) SOLÀ Y CAMPS, José M., a *Los Sitios de Gerona*, 30 octubre 1953.
- (32) RIERA MONEGAL, Ramon (R.R.M.). «IIª Invocació a Sant Narcís», a *Auca Comercial*, Girona, octubre 1958.

